

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

*П.Д. Костирко, здобувач вищої освіти групи
Миколаївського національного аграрного університету*

У статті розглянуто виробництво зерна в Миколаївській області. Встановлено що в структурі посівних площ зернові культури займають майже 60%. Визначено основні чинники з виробництва зерна, обґрунтовано основні фактори, які впливають на урожайність зернових культур.

Ключові слова: зерновиробництво, урожайність, валовий збір, агропромисловий комплекс, спеціалізація.

Постановка проблеми. Зернова галузь завжди посідала провідне місце у структурі агропромислового виробництва України завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, родючості ґрунтів і набутому історичному досвіду хліборобів, що в кінцевому рахунку забезпечували ефективне виробництво зерна.

Зернове виробництво належить до стратегічних галузей будь-якої держави. Протягом тривалого періоду Україна за показником виробництва зернових на душу населення належала до першої десятки країн світу. На сучасному етапі більшість сільськогосподарських товаровиробників вирощують зерно виключно на продаж крупним зернотрейдерам. До цього їх спонукає ряд факторів: світові ціни на зерно, відсутність розвинутої інфраструктури для зберігання і переробки продукції. Проте практика показала що ефективніше є реалізація готової продукції ніж сировини. У зв'язку з цим актуальним є питання переробки зерна і подальшого продажу готової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ефективності виробництва та переробки зерна висвітлені в працях таких відомих зарубіжних вчених, як П. Друкер, Ф. Кене, В. Петі, Д. Рікардо, однак підходи цих авторів щодо сутності, критеріїв та обґрунтування системи показників ефективності суттєво відрізняються. В Україні даними проблемами займалися такі автори, як П.П. Борщевський, О.П. Верещинський, І.О. Відоменко, А.Г. Гончарук, В.А. Самофатова, Н.С. Скопенко, І.В. Федулова, О.І. Шаповаленко, С.М. Попова, Ткаченко А.М. та ін. Незважаючи на значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових праць, питання ефективності виробництва та переробки зерна залишаються недостатньо висвітленими.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка сучасного стану виробництва зерна в Миколаївській області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво і реалізація зерна для сільського господарства України має особливе значення тому, що зернова галузь є провідною для абсолютної більшості сільськогосподарських підприємств. Українським підприємствам доречно цій галузі приділяти більшу увагу щодо її подальшого розвитку, що дозволить збільшити доходи і прибутки сільгоспідприємств. Адже сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, вигідне геополітичне та територіально-економічне розташування, працьовитий український народ вивели Україну в розряд зернових держав світу.

Зерно – це не лише сировина для хлібобулочної, кондитерської та круп'яної промисловості, але й для спиртової, пивоварної та медичної галузей. Від ефективності зерновиробництва залежить стан та рівень розвитку тваринництва. Разом з тим, у масштабі економічного розвитку країни та її економічного потенціалу зернове

господарство відіграє роль одного з головних джерел поліпшення ресурсного та розвитку експортного потенціалів.

Варто зазначити, що для зерновиробництва характерні певні закономірності в розміщенні по території держави. Такі особливості зумовлені різним складом земельних та агрокліматичних ресурсів, природних умов, що характерні для різних її регіонів.

Також розвиток зернового господарства залежить і від економічних та соціальних чинників. До них належать:

- рівень споживання продуктів харчування населення та потреби окремих галузей народного господарства в аграрній продукції;
- розміщення підприємств переробної та харчової промисловості;
- наявність трудових ресурсів;
- розвинута транспортна інфраструктура.

В основу зональної спеціалізації зернового господарства покладено ландшафтні зони рівнинної частини України [1]. Відомо, що землі України розташовані в трьох ландшафтних зонах:

1. Полісся (19% території країни);
2. Лісостеп (34% території);
3. Степ (40%).

Агрокліматичні ресурси також впливають на кількісні показники зональної спеціалізації зернових культур. До них належать:

- сума активних температур ($> +10^{\circ}$);
- гідротермічний коефіцієнт або, як його ще називають коефіцієнт зволоження території;
- тривалість безморозного періоду (тип зими).

Враховуючи особливості агрокліматичних ресурсів, зернове господарство в масштабах країни формує продовольчий фонд, забезпечує тваринництво фуражним зерном та іншими кормами, формує державні резерви зерна, а також значну частку експорту. Таким чином воно визначає сільськогосподарську спеціалізацію держави.

Слід зазначити, що зернові культури щорічно займають більше половини загальної посівної площі в Україні та забезпечують значну частину доходів сільськогосподарських підприємств. (табл.1.)

Таблиця 1 Зміни в динаміці розвитку виробництва зернових по Миколаївській області протягом 2005 – 2017 рр.

Показники	Роки					2017р. до: +, -		
	2005	2010	2015	2016	2017	2005	2015	2016
Площа з якої зібрано врожай, тис. га	846,9	876,8	948,2	834,2	874,9	28	-73,3	40,7
Питома вага зернових у структурі посівних площ, %	61,1	60,2	60,9	54,5	56,2	-4,9	-4,7	1,7
Урожайність, з 1 га, ц	20,8	25,1	30,5	32,7	30,6	9,8	0,1	-2,1
Валовий збір, тис. тонн	1763,4	2200,7	2896,4	2725,5	2674,6	911,2	-221,8	-50,9

Джерело: розраховано автором на основі [4]

Дані таблиці 1 свідчать, що за досліджуваний період прослідковується тенденція до зменшення питомої ваги зернових культур у структурі посівних площ. В 2005 році їх частка складала 61,1%, а в 2017 році 56,2% - зменшення склало 4,9%. А от урожайність зернових, навпаки збільшилась у 2017р. в порівнянні з 2005 роком на 47,1%.

Виробництво продукції зернових культур займає важливе місце у сільськогосподарському виробництві. Зернові займають найвищу питому вагу в структурі посівних площ та валових зборів продукції серед інших сільськогосподарських культур.

Основний напрямок роботи з виробництва зерна у кожному регіоні, районі й господарстві, на думку М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, В. Я. МесельВеселяка, П. Т. Саблука, М. М. Федорова, полягає у використанні таких чинників [5]:

- поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва на всіх рівнях його організації;
- оптимізація структури посівів, освоєння науково обґрунтованих сівозмін;
- удосконалення розміщення зернових культур у напрямі поглиблення спеціалізації базових районів кожної області з виробництва зерна;
- оптимізація міжрегіональних потоків зерна і продуктів його переробки в межах потреб у продовольчих та фуражних ресурсах інших регіонів та створення загальнодержавних і експортних ресурсів;
- упровадження ресурсозберігаючих екологоощадних технологій обробітку ґрунту;
- широке запровадження комплексної біологізації захисту рослин;
- використання переваг системи органічного удобрення ґрунтів;
- підвищення окупності застосування мінеральних добрив, фізіологічно активних речовин та пестицидів;
- удосконалення і розвиток системи насінництва в загальному контексті сортового забезпечення посівів;
- упровадження високоефективних конкурентоспроможних технологій вирощування зернових культур.

Таблиця 2. Динаміка посівних площ зернових культур в Миколаївській області, тис. га

	Роки					
	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Уся посівна площа	1268,8	1417,9	1524,0	1563,1	1533,4	1560,1
Зернові та зернобобові	718,5	866,6	916,9	952,1	835,8	877,4
Озимі:	391,0	523,5	661,6	682,6	544,0	601,0
пшениця	337,3	421,1	367,6	425,0	332,8	406,5
жито	11,2	4,1	1,3	0,4	0,4	0,4
ячмінь	42,5	98,3	292,7	257,2	210,7	194,1
Ярі	327,5	343,1	255,3	269,5	2941,8	276,4
у тому числі:						
пшениця	1,2	4,9	1,2	2,1	3,6	4,9
ячмінь	212,7	245,2	158,3	96,6	120,0	94,4
овес	16,9	5,3	2,2	1,7	1,8	1,5
гречка	18,8	8,4	5,2	4,1	5,3	3,8
- зернобобові	3,9	10,5	18,8	10,2	17,9	32,0

Джерело: розраховано автором на основі [4]

Аналізуючи дані таблиці 2 бачимо, що в структурі посівних площ найбільшу питому вагу серед озимих зернових займає озима пшениця, так у 2017 році в порівнянні з 2000 роком її площа зросла на 20,5%, найменшу – жито (у 2017 році площа жита зменшилась проти 2000 року на 96,4%). Що стосується ярих зернових, то тут також відбулось зменшення. Так, площа ячменя зменшилась на 43,6%, овса на 91,1%, гречки на 79,8%. А от площа пшениці зросла в чотири рази, а площа зернобобових у вісім разів.

Завдяки розташуванню зерновиробництва у різних ґрунтово-кліматичних умовах спостерігається значна відмінність у показниках врожайності зернових культур.

В цілому по Україні середня врожайність зернових суттєво поступається показникам вирощування у західноєвропейських та північноамериканських країнах. Однак потрібно враховувати, що на території України є регіони, де врожайність пшениці сягає світового рівня і навіть перевищує його. Потрібно враховувати, що на обсяг валових зборів зернових культур безпосередньо впливають наступні чинники: кліматичні умови; рівень інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; земельні ресурси. Також слід зазначити, що за цей період спостерігалось стійке підвищення рівня врожайності яке досягло максимуму в 2016 р. (табл. 3).

Таблиця 3 Урожайність основних зернових культур в Миколаївській області, ц з/га

	Роки					
	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Зернові культури	14,7	20,8	25,1	30,5	32,7	30,6
Озимі зернові:	16,2	21,8	25,9	31,8	33,8	32,6
пшениця	16,4	22,4	28,6	34,2	36,2	34,8
жито	14,5	14,4	18,7	23,9	22,2	19,3
ячмінь	14,9	19,7	22,6	27,8	30,1	28,0
Ярі зернові:	12,7	19,2	22,8	27,3	30,5	26,1
пшениця	8,3	14,3	17,7	25,2	26,6	33,4
ячмінь	11,5	16,5	16,7	23,2	23,2	24,4
овес	10,1	14,7	15,0	18,3	22,6	17,8
кукурудза на зерно	21,7	34,6	43,2	32,0	39,0	30,8
просо	8,0	11,4	15,0	20,5	17,0	8,3
гречка	5,1	7,1	9,6	10,2	11,3	5,7
зернобобові	9,4	14,0	18,2	17,8	33,6	19,0

Джерело: розраховано автором на основі [4]

У 2017 році врожайність групи зернових, з врахуванням кукурудзи, по всіх виробниках досягала 30,6 ц/га, а в 2016 році – 32,7 ц/га. Отже, у порівнянні з 2000 роком, коли урожайність зернових культур становила 14,7 ц/га, вона зросла до 2016 та 2017 років у 2,2 рази, порівняно з 2010 роком – на 70,1 %, Водночас, потрібно враховувати, що у західноєвропейських країнах середній рівень виходу врожаю складає 50-60 ц/га. У 2017 році виробництва зерна в цілому по Миколаївській області сягнуло 2674,6 тис. т., проти 1763,4 тис. т. у 2005 р., тобто спостерігається збільшення виробництва даної продукції на 51,6%.

Вплив на врожайність можна здійснювати за рахунок:

- більш ранніх строків сівби, пролонгації (продовження) періоду дозрівання зерна, а також за рахунок вжиття заходів до активізації процесів та підвищення ефективності фотосинтезу в рослинах злаків та до збільшення частки зерна в складі біомаси дозрілих зернових культур.

- шляхом збалансування поживних речовин, що вносяться в ґрунт в процесі вирощування зерна, та формування оптимальних доз їх внесення.

Зерновиробництво в Миколаївській області має великий потенціал росту, в основному за рахунок підвищення урожайності на основі використання інноваційних факторів.

За останні роки у технологіях виробництва зернових і інших сільськогосподарських культур відбулись революційні зміни, які стали можливими завдяки науково-технічному прогресу. До них можна віднести зміну структури посівних площ, нові техніко-технологічні можливості, появу нових сортів і гібридів, використання мікродобрив, ЗЗР, біостимуляторів тощо.

У структурі посівних площ в Миколаївській області зернові культури займають в середньому 60 %, тобто щонайменше 20 % будуть висіватися зернові по зернових. Дуже проблемним при побудові сівозмін з малою кількістю культур є соняшник, який є одним із найгірших попередників для більшості культур. Тому важливим позитивним моментом є розширення посівних площ ріпаку, який сприяє підвищенню родючості ґрунту, виконує фітосанітарну функцію, слугує добрим попередником для зернових культур.

Зараз створюються багатофункціональні агрегати, які дозволяють виконати різні операції за один прохід. Завдяки цьому зменшується кількість проходів техніки по полю, менше руйнується важкою технікою структура ґрунту, економиться паливо.

На сьогодні набирають популярності «функціональні добрива» - добрива специфічної спрямованої дії, вони містять у своєму складі поживні елементи, і за рахунок їх співвідношення та форми здійснюють на рослину певну позитивну дію, окрім безпосередньо живлення. Таким чином, «функціональні добрива» суттєво відрізняються від решти агрохімікатів (регуляторів росту, фунгіцидів, інсектицидів тощо), адже бажаний результат досягається саме завдяки наявним у їх складі елементам живлення, які, перебуваючи у певній формі і співвідношенні, проявляють, наприклад, фунгіцидні та інші властивості.

Висновки і пропозиції Отже, важливим напрямком підвищення економічної ефективності в зерновій галузі є оптимізація її ресурсного потенціалу та раціональне використання матеріальних, матеріально-технічних, трудових і земельних ресурсів. Це досить важливі складові частини зниження собівартості зерна та підвищення економічної ефективності його виробництва. Раціонального використання матеріальних, матеріально-технічних, трудових і земельних ресурсів як правило, досягають шляхом застосування кращих методів організації праці, матеріального стимулювання працівників за економію ресурсів, а також шляхом впровадження у виробництво ресурсощадних технологій виробництва продукції, прогресивних систем землеробства та тваринництва. Це сприятиме підвищенню рівня економічної ефективності сільськогосподарських товаровиробників.

Інформаційні джерела

1. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): моногр. / [В.І. Бойко, Є.М. Лебідь, В.С. Рибка та ін.]; за ред. В.І.Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 400 с
2. Іванишин В.В. Інноваційне забезпечення оновлення техніко-технологічної бази підприємств АПК/ В.В. Іванишин // Економіка АПК. - 2010. - № 1. - С. 128-133.
3. Кафлевська С. Г., Козяр Н. О. Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1928>

4. Статистичний збірник сільське господарство Миколаївської області за 2014 рік: Миколаїв: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2017. - 228 с.
  5. Христенко Г.М. Розвиток та напрями підвищення ефективності зернової галузі // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства - Харків: НТУ «ХП». - 2013. - № 53(1026). - С. 182-188
- Науковий керівник: Олійник Т.Г., к.е.н., старший викладач*